

Nele Hillenwaere

**“Vol Noordsche oerkracht”
De receptie van Noord-Europese literatuur
in *Volk en Staat* (1940-1941)**

Op 10 mei 1940 viel Duitsland België binnen. Achttien dagen later capituleerde België en kon de bezetter beginnen met de ordening van het maatschappelijke leven volgens de nationaal-socialistische principes. Die ordening bracht vanzelfsprekend ingrijpende veranderingen met zich mee, op politiek, cultureel, sociaal en economisch gebied. Aan de andere kant bleef er ook een en ander bij het oude en vond niet in elk aspect van de samenleving een radicale omwenteling plaats.

Ook in de receptie van buitenlandse literatuur in *Volk en Staat* is zowel van continuïteit als van discontinuïteit sprake.¹ Enerzijds kregen de recensenten na de inval duidelijk meer aandacht voor de Duitse literatuur en hadden ze beduidend minder belangstelling voor andere buitenlandse literaturen. Anderzijds valt in de artikelen over buitenlandse literatuur geen plotselinge breuk vast te stellen in het discours: de begrippen waaruit dat discours samengesteld is, blijven in de loop van 1940 en 1941 ruim genomen dezelfde rol

¹ Op “die merkwaardige combinatie van continuïteit en discontinuïteit” in Vlaanderen tijdens de Tweede Wereldoorlog wijst De Geest in zijn ‘Epiloog’ bij *Literatuur als systeem, literatuur als vertoog* (De Geest 1996: 209).

spelen. Dit geldt met name voor de artikelen over Noord-Europese literatuur, waarin het maatschappelijke en artistieke discours van *Volk en Staat* bijzonder goed tot uiting komt.²

Na een korte inleiding over de krant *Volk en Staat* en de positie van de buitenlandse literatuur erin wordt de receptie van Noord-Europese literatuur in *Volk en Staat* nader bekeken. Een discursieve analyse van artikelen over deze literatuur vormt hiervan de kern. De Noord-Europese literatuur wordt hier als één literatuur beschouwd, waarbij de literaire productie van vier landen – Noorwegen, Zweden, Denemarken en Finland – in één groep wordt samengenomen. Dit komt overeen met de benadering van de literaire redactie van *Volk en Staat*.³

Volk en Staat

Volk en Staat ontstond als voortzetting van *De Schelde*, een Antwerpse krant die sinds 1921 spreekbuis was van Het Vlaamsche Front (of de Frontpartij). In 1936 kwamen alle aandelen van *De Schelde* in handen van het Vlaamsch Nationaal Verbond (VNV). De krant kreeg toen een nieuwe titel, *Volk en Staat*, en zou voortaan de woordvoerder van het succesrijke VNV zijn. Na de Duitse inval van 10 mei 1940 werd *Volk en Staat* door de Belgische staatsveiligheid verplicht de publicatie te staken. Vanaf 13 juni 1940 verscheen de krant echter weer, nadat de Duitse overheid de toestemming had gegeven om de drukkerij van de socialistische

² Dit artikel is gebaseerd op mijn licentiaatsverhandeling *De receptie van buitenlandse literatuur in Volk en Staat (1940-1941)*, Leuven 1997 (promotor: D. de Geest). In deze verhandeling worden de artikelen geanalyseerd waarin Amerikaanse, Britse, Noord-Europese en Duitse literatuur besproken werd.

³ Dit blijkt bij voorbeeld uit een bespreking van een roman van de Fin Unto Karri, waarin Piet Schepens, de recensent, het heeft over “een kieschheid, welke het geheim is van de schrijvers uit het Noorden”. Piet Schepens, ‘Het boek van den dag: Unto Karri, *Het ijs breekt*’, in: *Volk en Staat*, 9 april 1940.

Volksgazet te gebruiken.⁴

Het Vlaamsch Nationaal Verbond werd eind 1933 opgericht als eenheidsorganisatie van de Vlaamse nationalisten, die de bevrijding van het Vlaamse volk en de uiteindelijke hereniging met Nederland nastreefden. Het VNV en zijn nevenorganisaties beschikten over een eigen periodieke pers en over eigen radio-uitzendingen. Op nationaal vlak reageerde het VNV tegen het parlementarisme; op internationaal vlak verdedigde het tot aan de Duitse inval strikte neutraliteit.⁵ Na de Belgische capitulatie bood Staf de Clercq, leider van het VNV, onmiddellijk en onvoorwaardelijk zijn diensten – en zijn partij – aan de bezetter aan. Ook de basis van het VNV was van het begin af tot collaboratie bereid.⁶

Volk en Staat vertolkte consequent de ideeën van het VNV en was verantwoording verschuldigd aan de leider van de partij⁷. Bovendien werd de redactie in het kader van de *Gleichschaltung* gecontroleerd door de *Propaganda-Abteilung* (PA), die de Duitse censuur vertegenwoordigde. De verhouding tussen de krant en de PA was goed, aangezien *Volk en Staat* zich steeds propagandistisch opstelde, met ongecontroleerde aanvallen tegen de geallieerden, de Belgische instellingen en de democratie.⁸ Er was maar één punt waarop PA en *Volk en Staat* het niet met elkaar konden vinden: het VNV en de redactie van *Volk en Staat* geloofden aanvankelijk dat de Duitse bezetter zou helpen bij het tot stand brengen van de zogenaamde ‘Dietsche volksstaat’, wat niet overeenkwam met de intentie van de bezetter. Dat het Groot-Nederlandse thema herhaaldelijk ter sprake kwam, zelfs na de

⁴ De Bens (1973: 195-204); *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*, (1973-1975: 1390-1391).

⁵ De Wever (1994: 310-322).

⁶ De Wever (1994: 345-353).

⁷ De Bens (1973: 204).

⁸ De Bens (1973: 208-209).

afkondiging van het 'dietse schrijf- en spreekverbod' in september 1941, zinde de PA uiteraard niet.⁹

Buitenlandse literatuur in *Volk en Staat*

In 1940 en 1941 kwam literatuur in *Volk en Staat* aan bod in de wekelijkse rubrieken 'Kunst en Letteren' en 'Kultuurleven in Vlaanderen en elders' (vanaf september 1940), waarin zowel literair nieuws als recensies werden opgenomen. Ook andere culturele domeinen kwamen hierin ter sprake. Verder verschenen bijna dagelijks recensies in de rubriek 'Het Boek van den Dag'.

In die rubrieken gaat de meeste aandacht uit naar de eigen cultuur en literatuur: 70% van de artikelen over literatuur in het onderzochte corpus heeft betrekking op het Nederlandse taalgebied. Dit ligt voor de hand: een krant die de opgang en ontwikkeling van het eigen volk wil, moet dat volk opvoeden, onder andere door het met zijn eigen cultuur en literatuur vertrouwd te maken. Daarbij is het echter ook noodzakelijk over de grenzen te gaan kijken, zoals blijkt uit het artikel 'Letterkundige beschaving' van Piet Schepens:

Te omschrijven wat letterkundige vorming is, is even moeilijk als te omschrijven wat algemeene vorming is. Doch het staat wel bij iedereen vast, dat letterkundige vorming zeker een van de voornaamste zijden is van de algemeene beschaving. [...] Onze Vlaamsche productie staat voortdurend in voeling met de wereldliteratuur en moesten we de meesterwerken van deze literatuur over het hoofd zien, dan zouden we ongetwijfeld onze Vlaamsche schrijvers onrecht doen op gevaar af hun werk niet voldoende te genieten en te waardeeren.¹⁰

⁹ De Bens (1973: 443-444).

¹⁰ Piet Schepens, 'Letterkundige beschaving', in: *Volk en Staat*, 30 juni 1940.

Bijna een derde van het totale aantal literaire artikelen is dan ook gewijd aan buitenlandse literatuur.

Binnen de groep bijdragen over buitenlandse literatuur deden zich in de loop van 1940 en 1941 belangrijke verschuivingen voor. De ‘top 5’ van literaturen die in die twee jaar het meest aan bod kwamen, bleef weliswaar gelijk – het gaat om de Duitse, Noord-Europese, Amerikaanse, Britse en Franse literatuur –, maar onder invloed van de bezetting nam de aandacht voor Duitse literatuur opvallend toe.¹¹ Zo steeg het aandeel artikelen over Duitse literatuur van bijna 8% in de periode voor de Duitse inval (1 januari 1940 tot 10 mei 1940) naar 48% erna (13 juni 1940 tot eind 1941), terwijl de Amerikaanse, Britse en Franse literatuur na 10 mei 1940 respectievelijk 10, 9 en 7% minder aandacht kregen dan ervoor. De Noord-Europese literatuur moest 20% inleveren.

Receptie van de Noord-Europese literatuur

Dalende belangstelling

In de literaire rubrieken van *Volk en Staat* werd de Noord-Europese literatuur dus het zwaarst getroffen door de stijging van ruim 40% die de Duitse literatuur na de inval kende. In de loop van 1940 en 1941 verschenen 28 artikelen waarin de Noord-Europese literatuur ter sprake kwam. Er zijn 15 recensies, 8 korte berichtjes (een soort van literaire *faits divers*) en 5 langere bijdragen, waarvan 3 over auteurs (Selma Lagerlöf, Marie Hamsun en Johannes Jørgensen), 1 over Noorwegen en 1 over de Finse literatuur. Opvallend is dat er van de 15 recensies 10 in 1940 verschenen en 9 daarvan voor de

¹¹ Het culturele beleid van de bezetter was erop gericht de culturele contacten tussen Duitsland en de bezette gebieden te bevorderen en vreemde invloeden te weren. *Volk en Staat* heeft hier ijverig aan meegewerkt. Over het culturele beleid van de bezetter: Van de Vijver (1990).

Duitse inval. Dat geeft de terugval van 20% nog een extra dimensie: niet alleen werden er relatief gezien veel minder artikelen aan Noord-Europese literatuur gewijd, maar bovendien waren minder artikelen direct op literaire werken betrokken.

Dat de belangstelling voor Noord-Europese literaire werken afnam, kan ten dele verklaard worden door de inval en de cultuurpolitiek van de bezetter. In dit opzicht verging het de Noord-Europese literatuur niet anders dan de andere niet-Duitse literaturen. Voor de mate waarin die belangstelling daalde, biedt de bezetting echter geen verklaring. Anders dan bij de Britse en Amerikaanse literatuur zijn er immers geen politieke of ideologische redenen die zouden kunnen verklaren waarom de literaire redactie van *Volk en Staat* minder aandacht besteedde aan literatuur uit Noord-Europa.

Terwijl de Engelse en Amerikaanse ‘plutocraten’ in *Volk en Staat* een geliefd doelwit waren van de propaganda tegen de Geallieerden – wat ook in de literaire artikelen naar voren kwam – hoefde tegen de Noord-Europese landen geen propaganda gevoerd te worden. Zweden was neutraal en Finland, Denemarken en Noorwegen waren bezette gebieden.¹² Bovendien werden de Noord-Europeanen in *Volk en Staat* gezien als volksgenoten, behorend tot dezelfde ‘grootte bloedgemeenschap van het Noorden’¹³. In wat volgt zal blijken dat de literatuur van die volksgenoten ook goed ingepast kon worden in het maatschappelijke en artistieke discours van *Volk en Staat*.

Waarschijnlijk is de verklaring voor de opmerkelijke daling in de belangstelling eerder van praktische aard: 8 van de 9 recensies die voor de inval verschenen, werden door Piet Schepens geschreven;

¹² Alleen de Noorse koning en regering konden tot de vijand gerekend worden. In de culturele rubrieken van *Volk en Staat* is daar echter niets van te merken.

¹³ Ferdinand Vercnocke, ‘Albrecht Rodenbach’, in: *Volk en Staat*, 2 maart 1941, geciteerd in Brems (1993: 44).

de negende recensie was een bespreking van een boek van Piet Schepens over Knut Hamsun. Na de inval kwam Piet Schepens als redacteur niet meer voor in *Volk en Staat*. Het is best mogelijk dat de andere leden van de literaire redactie niet zo goed op de hoogte waren van de Noord-Europese literatuur als de “Skandinaviëkenner” Schepens,¹⁴ die het in zijn artikelen gewoonlijk over die literatuur had.

Discursieve analyse: ‘Vol Noordsche oerkracht’

Hierboven werd al aangegeven dat de literatuur uit de Noord-Europese landen goed in het discours van *Volk en Staat* paste. Dit discours werd door Elke Brems ontleed in “*Aanhoort het bloed*”. *De literaire kritiek in Volk en Staat (1940-1941)*. In de artikelen in de rubriek ‘Kunst en Letteren’ onderscheidt zij vier semantische velden die de basisstructuur constitueren van het maatschappelijke discours in deze rubriek. Die vier velden zijn geordend rond de begrippen ‘temporaliteit’, ‘dynamiek’, ‘volk’ en ‘wezen’. Met het maatschappelijke discours als kader wordt vervolgens het artistieke discours geanalyseerd. In deze analyse worden de vier genoemde begrippen genuanceerd en met nieuwe begrippen aangevuld, zoals ‘individualisme’, ‘intellectualisme’, ‘emotie’, ‘traditie’ en ‘strijd’.¹⁵

Bij een discursieve analyse van de artikelen over Noord-Europese literatuur in *Volk en Staat* blijkt dat begrippen uit de betekenisvelden rond ‘dynamiek’ en ‘emotie’ centraal staan in de waardeoordelen over deze literatuur.¹⁶ Dat dit het geval is en op

¹⁴ Piet Schepens wordt op 14 december 1940 een “Skandinaviëkenner” genoemd in de rubriek ‘Kultuurleven in Vlaanderen en elders’, waarin zijn “boek over het sprookjesschoone Finland” wordt voorgesteld. ‘Een boek over het sprookjesschoone Finland’, in: *Volk en Staat*, 14 december 1940.

¹⁵ Brems (1993: 2).

¹⁶ ‘Emotie’ – of ‘gemoedsbeweging’ – kan hier als een hyponiem van ‘dynamiek’ opgevat worden en het betekenisveld rond ‘emotie’ dus als een deelverzame-

welke manier de literaire recensenten dergelijke begrippen gebruiken in hun argumentatie wordt hierna aangetoond aan de hand van enkele fragmenten uit literaire artikelen uit 1940 en 1941.

In de eerste recensie van 1940 bespreekt Piet Schepens de romantrilogie *Christianus Sextus* van Falkberget.¹⁷ Falkberget geeft hierin “de bitterste werkelijkheid” en “het armzaligste menschenleven” weer. Ondanks die moeilijke omstandigheden houden de personages toch stand:

In den zwaren dagelijkschen strijd om het bestaan leven deze menschen nochtans ook hun innerlijke leven van liefde, bijgeloof, vrees, intriges, onbeheerschte levenslust en onbegrensde offervaardigheid en daarom zijn de Bergstadbewoners, in de belichting van Falkberget, menschen met een werkelijk bestaan.

De personages van Falkberget zijn dus realistisch getekend – het zijn “mensen met een werkelijk bestaan” – maar ze beschikken tegelijkertijd over extreme eigenschappen, “onbeheerschte levenslust en onbegrensde offervaardigheid”. Verder zijn ze “gemaakt uit taai metaal en gehard door zware levensomstandigheden, honger en door de koude eenzaamheid der lange winternachten” en “de meesten onder hen hebben moed om veel, neen om alles te dragen”. De impulsieve luitenant ten slotte, die “een ongeneeslijke dweeper” is, is “eveneens een stijfkoppig man van de daad, die ten koste van alles zijn wil doordrijft”.

Piet Schepens stelt de personages uit *Christianus Sextus* als sterke, wilskrachtige en optimistische mensen voor en onderstreept dit nog door middel van hyperbolen: hun levenslust is onbeheerst, hun offervaardigheid onbegrensd, ze zijn bereid alles te dragen, de luitenant drijft ten koste van alles zijn wil door. De

ling van het veld rond ‘dynamiek’.

¹⁷ Piet Schepens, ‘Noorsche letteren: Falkberget en zijn romantrilogie *Christianus Sextus*’, in: *Volk en Staat*, 15 januari 1940.

omstandigheden waarin zij leven worden getypeerd met de superlatieven ‘bitterste’ en ‘armzaligste’. Dankzij hun dynamische karaktertrekken kunnen de personages een exemplarische functie vervullen voor de lezers van *Volk en Staat*. In *Volk en Staat* wordt er herhaaldelijk op gewezen dat het Vlaamse volk zich in een moeilijke tijd bevindt, een tijd van verandering en onrust, waarin dat volk zijn doel kan bereiken, als het maar van voldoende volharding en doorzettingsvermogen blijkt geeft – met andere woorden: als het over de eigenschappen beschikt die in deze recensie aan de personages van Falkberget toegeschreven worden.

Exemplarisch is verder ook de doelgerichtheid van de personages: “Al de gedachten en de gevoelens van deze mensen hebben zich op één zaak geconcentreerd: de mijn”. Daarbij misbruiken zij hun situatie niet om voor de verkeerde zaak te strijden: “de harde levensomstandigheden gebruiken zij niet om sociale propaganda te voeren”. Bij hun strijd voor de mijn bekommeren ze zich ten slotte “niet zozeer om afkomst en stand dan wel om het verantwoordelijkheidsgevoel en het weerstandsvermogen”. Ook hier kan men in plaats van de personages – ‘zij’, ‘de mensen’ – ‘het Vlaamse volk’ lezen; die ene goede zaak is dan de Vlaamse bevrijding waarnaar met de hulp van de Duitse bezetter gestreefd moet worden.

Met de voorgaande citaten wordt al gedeeltelijk duidelijk hoe het semantische veld rond ‘dynamiek’ eruitziet: het gaat onder meer om krachtige gemoedsbewegingen (emoties) die de beweging in de richting van een welbepaald doel mogelijk maken. Deze gemoedsbewegingen worden dan toegeschreven aan de personages in het werk. Een literair werk is echter ook dynamisch als die sterke emoties opgewekt worden bij de lezer, als het werk dus ontroert. Dit is eveneens het geval bij de romantrilogie van Falkberget: zijn werk “zal den lezer niet onverschillig laten” en “[R]eeds van de eerste bladzijden af weet de schrijver ons te boeien en met spanning volgt men het levenslot van al deze wroeters”.

Dynamiek wordt bovendien niet alleen met mensen verbonden. Zo is ook de natuur in het werk van Falkberget volgens de recensent dynamisch. Dit blijkt uit het volgende citaat:

De tocht is zwaar en gaat over bergtoppen en wijde vlakten, langs meren, afgronden, kale rotsen en glinsterende sneeuw-gletschers, terwijl vizioenen uit het verre verleden, vizioenen van strijd en liefde voortdurend deze grootsche en door den schrijver met sterk koloriet geteekende berglandschappen, bevolken.

De opsomming, waarin 'bergtoppen' een contrast vormt met 'vlakten', 'kaal' tegenover 'glinsterend' staat, geeft al weer dat Schepens de natuur als iets dynamisch ziet. Voorts spelen zich in die natuur visioenen af: van strijd – een dynamisch gegeven dat vaak voorkomt in het discours van *Volk en Staat* – en van liefde, een krachtige emotie. Ten slotte is de natuur dynamisch omdat de schrijver haar zo voorstelt, door haar "met sterk koloriet" te tekenen. Uit dit laatste blijkt dat het kenmerk 'dynamisch' ook op de stijl van een werk van toepassing kan zijn.

In een bespreking van de Finse roman *Het ijs breekt* van Unto Karri heeft Piet Schepens het weer over de stijl waarin het werk geschreven werd.¹⁸ Hij ziet in het werk van Karri een combinatie van dynamiek en beheersing: Karri is een auteur "met een volbloedig temperament, bruisend als de watervallen van zijn land" en "al stelt hij menigmaal zijn schitterend licht onder de korenmaat van de concentratie, toch bewijst hij door zijn werk, merkwaardige resultaten te kunnen bereiken". De woorden 'volbloedig', 'temperament' en 'bruisend' wijzen op dynamiek. Ook 'schitterend' en 'licht' horen in dat betekenisveld. Die dynamiek wordt af en toe verborgen – of onder de korenmaat gezet – door concentratie, de

¹⁸ Piet Schepens, 'Het boek van den dag: Unto Karri, *Het ijs breekt*', in: *Volk en Staat*, 9 april 1940.

dynamiek wordt met andere woorden beheerst. Die interactie tussen dynamiek en beheersing leidt tot ‘merkwaardige resultaten’. In het discours van *Volk en Staat* wordt er geregeld op gewezen dat dynamiek geen ongecontroleerde vrijheid, geen anarchie of chaos mag zijn. Daarom zijn eenvoud en tucht nodig; zij maken van dynamiek een gecontroleerde, gerichte beweging.¹⁹

Net als bij Falkbergets romantrilogie komt hier ook in het verhaal dynamiek voor, zowel in de natuur die beschreven wordt, als bij de personages. Aan de ene kant is er de komst van de lente: de inwoners van het stadje wachten op het breken van het ijs. Ook de rivier “wacht” eerst “nog om zich van het juk te bevrijden” Dan gebeurt het: “de waterloop heeft zijn boeien verbroken en zet zijn weg triomfantelijk voort. De groote, blauwe ijsschotsen steken dreigend hun koppen op.” Aan de andere kant voelt het hoofdpersonage uit het verhaal de behoefte om uit haar huwelijk los te breken:

De eenzame Aune uit de dorpsheerberg met haar ziekelijken zoon - vrucht van een jeugdliefde - en met haar man Hermanni, een mislukkeling, ondergaat den invloed van het ontluikende leven, dat haar bloed driftiger doet vloeien. Het verlangen naar een rein, vrij en onafhankelijk bestaan, ontstaat in haar door de machtige boodschap der Lente welke met haar sterke geuren een strijd aangaat tegen de vele bittere herinneringen uit haar huwelijksleven, dat een leven was vol

¹⁹ Zie Brems (1993: 90-91). In een andere recensie van een Noord-Europese roman berust een negatieve beoordeling van Schepens precies op het ontbreken van beheersing: *De stroom zegt het land* bevat “bladzijden, waarin Otto Carl Olesen ons bewijst een auteur van groot formaat te kunnen worden maar ook (...) bladzijden waarin een groot gebrek aan eenheid, natuurlijkheid, zelfkritiek en tucht te merken is”. Het resultaat is chaos: “Trachten we nochtans met enkele woorden weer te geven, waarover het in dit chaotische boek gaat”. Piet Schepens, ‘Het boek van den dag: Otto Carl Olesen, *De stroom zegt het land*, in: *Volk en Staat*, 18 april 1940.

kommer zonder een enkel lichtpunt.

De beschrijving van de evolutie in de natuur en in Aune bestaat uit een reeks dynamische termen: de inchoatieve werkwoorden ‘ontluiken’, ‘ontstaan’ en ‘ontwaken’ duiden op een begin. De comparatief ‘driftiger’ en het contrast tussen het preteritum ‘was’ en de presensvormen die eraan voorafgaan wijzen op een verandering. Die verandering wordt aangeduid met termen waarmee net zo goed een revolutie beschreven had kunnen worden: de rivier wil ‘zich van het juk bevrijden’, ‘boeien’ worden ‘verbroken’, de weg van de rivier is ‘triumfantelijk’, het hoofdpersonage wil vrijheid en onafhankelijkheid, de boodschap van de lente is ‘machtig’, er wordt een ‘strijd aangegaan’ en de ijsschotsen komen ‘dreigend’ boven het water uit.

Hierbij wordt voortdurend de band tussen het hoofdpersonage en de natuur beklemtoond. Het verlangen van het hoofdpersonage ontstaat, wanneer de lente begint, en beide evolueren in de rest van het verhaal parallel met elkaar: “De voortgang in het leven van Aune houdt gelijken tred met het breken van het ijs. Ook zij ontwaakt uit haar lichaamlijken slaap”. De natuur oefent invloed uit op het leven van Aune: zij “ondergaat” de invloed van de lente die “haar bloed driftiger *doet* vloeien” (mijn cursivering) en “met haar sterke geuren een strijd aangaat” tegen Aunes ongelukkige huwelijksleven.

Het gebruik van termen uit verwante betekenisvelden voor de beschrijving van de lente in de natuur en in het leven van Aune, beklemtoont de verbondenheid tussen beide: Aunes bloed begint onder invloed van de lente driftig te “vloeien” terwijl ook het ijs door die lente weer vloeibaar wordt en de rivier weer echt een “stroom”, een “waterloop”, wordt. Verder ontstaat er een strijd tussen de “sterke geuren” van de lente en “de vele bittere herinneringen uit haar huwelijksleven”. De tegenstelling tussen de ‘geuren’ in de natuur en het ‘bittere’ in Aunes leven drukt weer de band tussen beide uit: het adjectief ‘bitter’ doet aan ‘smaken’

denken en staat zo in contrast met de ‘geuren’ van de natuur. Daarenboven is er nog een tegenstelling tussen het positief geconnoteerde ‘geuren’ en het negatieve ‘bitter’.

De verbondenheid tussen mens en natuur wordt overigens niet alleen uitgedrukt in de vergelijking van Aune met de rivier, maar ook in de vergelijking van de houthakker – de nieuwe man in Aunes leven – met de natuur zelf en met pijnbomen:

en op dit kritisch moment komt er een man in haar leven: de houthakker en houtvlotter Ilsakki, die in het bosch leeft en wiens hart even schoon en rein is als de natuur zelf. Een onvergetelijke figuur is deze man: krachtig en ernstig als de pijnboomen in het licht der ondergaande zon.

Het adjectief ‘krachtig’ wijst weer op de dynamiek die in het hele artikel aanwezig is.

In de laatste recensie van Piet Schepens in ons corpus, een bespreking van *Het zonnige eiland in het Noorden* van Osterstam, komen dezelfde deelverzamelingen van het veld rond ‘dynamiek’ voor als in de bespreking van Unto Karri’s roman.²⁰ Ten eerste is er de stijl: terwijl het eerste deel van de roman “geen spanning bezit en van een groei naar een climax verstoken blijft”, is het tweede deel volgens Schepens “scherper en meer bewogen van zeggingskracht”. Dit deel brengt dus meer emotie teweeg dan het eerste deel en getuigt van meer dynamiek, doordat de verteltrant “scherper en meer bewogen” is en daarom echte zeggings-‘kracht’ bezit.

Verder is er weer sprake van een dynamische natuur en van verbondenheid tussen de mens en die natuur.

Het natuurbeeld roept de stemmingen op in éénklank met het gevoelsleven van de stoeiende knapen. Het spel van de zee,

²⁰ Piet Schepens, ‘Het boek van den dag: Osterstam, *Het zonnige eiland in het booge Noorden*’, in: *Volk en Staat*, 7 mei 1940.

waar de schuimende golven in eeuwig rhytme komen aangerold, het grillige berglandschap waar de woeste wildheid van het natuurbeeld onweerstaanbaar doch veelal onbewust zijn stempel drukt op de levenshouding van een gezond volk, het uiteenscheuren van den nevel door de striemende morgenbries waardoor het land in een amberkleurigen, wonderlijk-doorzichtigen, lichtenden glans wordt getooverd, scheppen stemming en milieu voor een diep-innig familieleven.

De dynamiek van de natuur bestaat in dit fragment zowel uit beweging als uit kracht: enerzijds zijn er de woorden 'spel', 'schuimende', 'rhytme', 'uiteenscheuren' en 'striemende', anderzijds is er de kracht van 'grillige', 'woeste wildheid' en 'onweerstaanbaar'. Ook 'getooverd' wijst op iets wat plotseling gebeurt.

De band tussen de natuur en de emoties van de personages wordt in de eerste zin van het citaat uitgedrukt. Verder scheppen de opgesomde natuurelementen voor een deel de bestaansvoorwaarden van het 'diep-innig familieleven' door er de juiste 'stemming' en het goede 'milieu' voor te creëren. Het familieleven kan zo net als de natuur dynamisch zijn, in die zin dat het een diepgaande emotieve dynamiek vertoont.

Na het vertrek van Piet Schepens duurt het tot augustus 1941 voor de Noord-Europese literatuur weer min of meer uitgebreid aan bod komt. Op 5 augustus van dat jaar recenseerde Jeanne de Bruyn in het artikel "Romans uit het Noorden" de historische roman *Vrouwe Marie Grubbe* van Jens Peter Jacobsen, *De schat van heer Arne* van Selma Lagerlöf en *Wij van Hamre* van Anna Edlund-Hansson.²¹ Alleen in de bespreking van de eerste roman kan het semantische veld rond 'dynamiek' en 'emotie' herkend worden, met name op het vlak van de stijl en met betrekking tot de relatie tussen het werk en de lezer.

²¹ Jeanne de Bruyn, 'Romans uit het Noorden', in: *Volk en Staat*, 5 augustus 1941.

Volgens De Bruyn vertelt Jacobsen op een levendige manier:

wanneer wij het boek lezen schijnen die beelden uit het verleden met smaak en brio, bijna al spelend, opgeteekend door een ooggetuige, iemand die in een vizioen al die dingen heeft meebeleefd.

Dit heeft blijkbaar gevolgen voor de opbouw van het boek, die nogal onevenwichtig is: “Is het boek sterk gebouwd? Daar vraagt men niet naar. Het is ongelijkmatig, met uitgesponnen tafereeltjes en haastig afgehandelde belangrijke episoden”. Toch tilt De Bruyn hier niet zwaar aan, omdat voor die opbouw volgens haar een goede reden bestaat en de ‘harmonie’ in het boek er niet door in het gedrang komt:

Er is onverstoorbare harmonie, omdat het boek gegroeid is en niet gemaakt. Het schijnbare gebrek aan evenwicht dient enkel om achter de hoofdhandeling een krioelende werkelijkheid op te roepen, zoals de notering van bijkomstigheden ons op bijna magische manier in de aanwezigheid van de personages verplaatst.²²

De Bruyn is dus van mening dat Jacobsen het verhaal opzettelijk onevenwichtig heeft doen lijken, om het waarachtig, werkelijk te maken. Aangezien de verhaalde werkelijkheid heel beweeglijk – ‘krioelend’ – is, wordt die door een even beweeglijke (of dynamische) compositie goed weergegeven.

De stijl draagt ertoe bij dat de lezer zich in het werk kan inleven: “[...] zoals de notering van bijkomstigheden ons op bijna magische manier in de aanwezigheid van de personages verplaatst”. De zin

²² De Bruyn geeft in dit citaat nog twee andere argumenten voor haar positieve beoordeling: ten eerste is het verhaal realistisch en ten tweede is er in de roman geen sprake van kunstmatigheid, aangezien het werk het resultaat is van een organisch groeiproces. Beide worden in het discours van *Volk en Staat* positief gewaardeerd.

voor detail van Jacobsen wordt door de recensent dan ook niet gezien als “beschrijvingsmanie”, maar als een middel dat de auteur gebruikt om empathie – laten we het ‘emotieve dynamiek’ noemen – op te wekken bij de lezer:

Hebt ge niet het gevoel alsof ge met Marie en Holberg in dat kamertje zijt, en wordt ge niet verbonden met die mensen van eeuwen geleden door die onbelangrijke lichamelijke gewaarwording?

Tot slot kunnen ook de perceptieve werkwoorden in het volgende citaat illustreren hoe de lezer volgens De Bruyn bij het verhaal betrokken wordt:

Wij voelen de hitte en kilte en de zachtheid van meisjshaar [...]. We zien de zon en de kleuren van het dagelijksch leven [...]. De opgewondenheid van het belegerde Kopenhagen maken wij mee. Wij ruiken de geuren van de winkels en werkhuizen, van de boomgaarden en het bier.

Na het artikel ‘Romans uit het Noorden’ duurt het een paar maanden voor er nog een recensie van Noord-Europees werk verschijnt. Het is een bespreking door Jeanne de Bruyn van een nieuwe uitgave van verhalen van Hans Christian Andersen.²³ Het opvallend lange artikel bevat een aantal verwijzingen naar dynamiek.

Ten eerste wordt er dynamiek opgewekt bij de lezer die door Andersens verhalen geboeid en geraakt wordt: De Bruyn vraagt zich af “waardoor het werk van Hans Christian Andersen ons zoo diep en blijvend [bekoort]?”, zij noemt zijn sprookjes “onweersstaanbaar” en ziet in zijn gebruik van “een schijnbaar stuntelig, alledaagsche uitdrukking” een middel om “den tooverkring rond dichter en lezer [te] vernauwen zoodat de eerste tot den tweede kan

²³ Jeanne de Bruyn, ‘Kroniek van het proza: Bij een nieuwe uitgave van Andersen’s verhalen’, in: *Volk en Staat*, 7 december 1941.

spreken van hart tot hart”.

Verder spreekt uit het werk zelf dynamiek, wat door De Bruyn in de eerste paragraaf met levendige termen verwoord wordt:

Waardoor bekoort het werk van Hans Christian Andersen ons zoo diep en blijvend? Door den gulden humor, de rijke verbeelding, door het frisch en natuurlijk openbloeien van elk verhaal. Maar boven alles door de onstuimigheid van een ziel, die zich geheel in die sprookjes heeft gestort als in haar element, door het vurige romantisme, dat evenzeer van sterren-gloed doortinteld blijft wanneer het in grootvaders praatstoel zit als wanneer het ons meevoert over zeeën en bergen naar de glinsterende Pool.

Uit de dynamische, ‘onstuimige’ ziel van de schrijver die zich vol enthousiasme – ‘als in haar element’ – in het vertellen ‘stort’, ontstaan sprookjes die uitmunten in ‘humor’, ‘verbeelding’ en ‘romantisme’.

Andersens humor komt tot uiting in zijn ironie, in “zijn schampere wijsheid” die “soms aan Lafontaine [zou] doen denken”. Die humor of ironie, die in se wel dynamisch is, wordt – zoals bij Lafontaine – gewoonlijk in een vrij beheerste vorm uitgedrukt. De “beheerschtheid” en “naakte(n), bijna armelijke(n) stijl” worden echter op hun beurt vaak weer doorbroken door Andersens fantasie die dan niet langer met een “armelijke”, maar met een rijke, breedvoerige stijl gepaard gaat:

Zijn schampere wijsheid zou soms aan Lafontaine doen denken, als hij niet steeds zijn dichtervleugels aanhield om dan weer plotseling uit de beheerschtheid van die pittige fabel, met een slag vol heimwee op te wieken naar een fantastische wereld. In dat opzicht zijn de sprookjes, die niet alleen een meer fantastischen achtergrond hebben maar ook een weelderiger franje van schoonheid, zoals DE KLEINE ZEEMEERMIN, DE REISKAMERAAD en DE TUIN VAN HET

PARADIJS even typisch voor den dichter. Daarin treedt dan, na de dynamische vertelkunst in haar meest naakten, bijna armelijken stijl, een eniging [sic] aan den dag, die Andersen met de meest beroemde epiekers uit oude tijden gemeen heeft: de neiging om zich kinderlijk te vermeien in het bonte en rijke en wonderlijke. Zooals de zangers van heldenliederen hun verhaal graag eens stopzetten om een kostbaar schild of de uitrusting van een ridderschaar in 't lang en in 't breed te beschrijven, zoo kan Andersen met innig genot uitweiden over de paleizen en de tuinen op de bodem van de zee...

Uit dit fragment blijkt dat er in de verhalen van Andersen zowel dynamiek als beheersing aanwezig is: de humoristische of fantastische inhoud is altijd dynamisch, maar verpakt in een beheerste stijl, terwijl ook de stijl dynamisch is wanneer Andersen zijn verbeelding laat spreken.

Op het mogelijke contrast tussen een rustige stijl en een levendige inhoud wijst De Bruyn al eerder in het artikel: "Er bestaat een tegenstelling tusschen den oubolligen, burgerlijk-gemoedelijken vorm van wellicht de mooiste sprookjes van Andersen en hun stralend-poëtische inhoud". Het is precies die tegenstelling die Andersens sprookjes "zoo onweerstaanbaar" maakt. Net zoals Piet Schepens in de artikelen over Unto Karri en Otto Carl Olesen beschouwt dus ook De Bruyn de combinatie van dynamiek en beheersing als een zeer goede combinatie.

Hierbij valt op dat het dynamische karakter van Andersens verhalen in verband gebracht wordt met zijn Noord-Europese afkomst:

We zouden den dichter echter onrecht aandoen door niet eveneens te herinneren aan zijn vermogen om met alle kleuren van den regenboog te schilderen in de toovertafereelen, of om met enkele woorden iets fels en wilds op te roepen, vol

Noordsche oerkracht.²⁴

Blijkbaar verleent zijn afkomst Andersen een heel oorspronkelijke dynamiek, een ‘oerkracht’.

Besluit

Bij een vergelijking van de artikelen over Noord-Europese literatuur met besprekingen van andere literaturen valt op dat het betekenisveld rond ‘dynamiek’ (inclusief ‘emotie’) in de eerste bijzonder sterk aanwezig is. Hoe dat betekenisveld in de artikelen te zien is, werd hierboven geïllustreerd: dynamisch bleken de stijl van de besproken romans, de empathie die ze bij de lezer opwekken en de inhoud. Met betrekking tot de inhoud werd de nadruk gelegd op de emoties van de personages en de band tussen die personages enerzijds en de beweging en kracht van de natuur om hen heen anderzijds.

Hierbij kan opgemerkt worden dat de gekozen citaten gewoonlijk niet in clusters bij elkaar stonden in de artikelen, maar telkens verspreid over een artikel voorkwamen. Het semantische veld leek zo vaak een rode draad waarrond andere argumenten geschikt werden.

Men kan hieruit besluiten dat de literaire redactie van *Volk en Staat* de Noord-Europese literatuur bij uitstek dynamisch vond, zowel op het vlak van de stijl als op het vlak van de inhoud. Dit komt goed overeen met het beeld dat men had van de Noord-Europese volkeren in het algemeen. Er werd al verwezen naar de ‘Noordsche oerkracht’ die Andersen in zijn verhalen kon oproe-

²⁴ Het adjectief ‘Noordsch’ werd vaak gebruikt in de nationaal-socialistische ideologie. Het betekende ‘Noord-Europees’ en vooral ‘Germaans’. Erg duidelijk was de term echter niet. Het werd eerder in mystieke zin gebruikt, in verbindingen als de ‘Noordsche wereld’, de ‘Noordsche mensch’, die dan als ideaal werden beschouwd. Het ‘Noordse’ ideaal werd vooral in de SS-ideologie verheerlijkt. Zie *Winkler Prins encyclopedie van de Tweede Wereldoorlog* (1980: 445).

pen.

Verder werden de Noren in een artikel over Noorwegen getypeerd in termen die aan het dynamische woordgebruik in de recensies doen denken.²⁵ Volgens dit artikel heeft de Noorse natuur “die liefelijk en woest is tegelijk” haar stempel gedrukt op het karakter van de Noren: “Sedert onheugelijke tijden hebben deze fjorden het karakter van de Noorsche kust en dat van het Noorsche volk bepaald”. De natuur heeft de Noren de kracht gegeven die hen door de moeilijke oorlogstijden heen zou helpen:

Maar het sterke Noorwegen zal ook dezen vuurproef doorstaan. Want in den strijd met de elementen, dien zij eeuwen lang moest voeren, hebben deze menschen geleerd nimmer het hoofd te buigen, wanneer het om de handhaving van het eigen bestaan of dat van het volk ging.²⁶

Ook de Finnen hebben blijkens de recensie over Unto Karri's

²⁵ 'Noorwegen, het noordelijkste cultuurland van de wereld', verschenen in *Volk en Staat* op 13 juni 1940. De lange ondertitel luidt: 'Een geschenk van den golfstroom. Waar de Middernachtszon aan den hemel gloeit. Het groote contrast: liefelijke natuur en harde realiteit. Amundsen en Nansen, Grieg, Ibsen en Björnson werden hier geboren.'

²⁶ Vier dagen voor dit artikel verscheen begon voor Noorwegen de oorlog, “dezen vuurproef”. Het lijkt op het eerste gezicht wat verbazend dat vlak na de Duitse inval in Noorwegen een artikel verscheen dat Noorwegen heel positief afbeeldt. Zo vreemd is dit echter niet: de redactie van *Volk en Staat* voelde ongetwijfeld sympathie voor de Noren die in 1905 hun onafhankelijkheidsstrijd hadden beëindigd en daardoor een voorbeeld konden zijn voor de Vlamingen die een gelijkaardige strijd voerden. Dit zou ook kunnen verklaren dat het Deense volk in ons corpus wel eens negatief voorgesteld wordt, als lui, onverschillig en onzedelijk. Dergelijke negatieve kenmerken worden overigens niet met de Deense literatuur geassocieerd. In verband met de bezetting van Noord-Europa kan nog opgemerkt worden dat de Duitse bezetter hiermee volgens *Volk en Staat* de bedoeling had de Noord-Europeanen te beschermen, zowel tegen Rusland als tegen Engeland. Voor de houding van de Vlamingen tegenover Scandinavië zie Grit (1991: 150-157).

roman kracht – in dit geval moed – ontleend aan de hen omringende natuur:

Daarom wenschen we, dat velen met zijn boek zouden kennis maken. Zij zullen de schrijver dankbaar zijn en hun hart zal zoo mogelijk, nog warmer kloppen voor het heldhaftige Finland, voor het volk gehecht aan zijn grond, aan zijn wouden en meren, aan de geheimzinnige stilte en schoonheid der natuur.

In deze recensie werd het karakter van de auteur zelf ook al in verband gebracht met de natuur: Karri heeft “een volbloedig temperament, bruisend als de watervallen van zijn land”.

De verbondenheid tussen mens en natuur die in verscheidene artikelen beklemtoond werd met betrekking tot de personages, geldt blijkbaar net zo goed voor de auteurs en voor het hele ‘Noordsche’ volk. Die dynamische karaktertrekken werden dan volgens de recensenten weer weerspiegeld in de literaire werken van dit volk. Aangezien de redacteurs van *Volk en Staat* vanuit hun ideologische standpunten al overtuigd waren van de ‘Noordsche’, dynamische eigenschappen van de Noord-Europeanen, is het best mogelijk dat zij de dynamische aspecten in de Noord-Europese romans die ze recenseerden, vanuit die visie beklemtoonden, of zelfs overdreven, terwijl die aspecten in de romans zelf misschien niet zo sterk aanwezig waren als de artikelen laten uitschijnen. Om dit vast te stellen zouden de artikelen in *Volk en Staat* vergeleken moeten worden met de literaire werken en met andere recensies over diezelfde romans.

Verder onderzoek is ook nodig om te zien in welke mate Piet Schepens en Jeanne de Bruyn hun eigen stempel drukten op hun recensies dan wel trouw het discours van *Volk en Staat* volgden. Aangezien de argumenten die beiden aanwenden sterk vergelijkbaar zijn, kan men vermoeden dat zij in hun artikelen over Noord-

Europese literatuur het algemene discours weergeven.²⁷

Ten slotte zal een analyse van de artikelen over buitenlandse literatuur in *Volk en Staat* tijdens de oorlogsjaren duidelijk kunnen maken of de verschillende deelverzamelingen van het veld ‘dynamiek’ een hoofdrol blijven spelen in de artikelen over Noord-Europese literatuur.

²⁷ In verband hiermee stelt Elke Brems dat “het registrale karakter van het discours een homogeniserende benadering toeliet”. Brems (1993: 3).

Summary

Volk en Staat was a Belgian daily newspaper that existed from 1936 until 4 September 1944. During this time it reflected the views of the *Vlaamsch Nationaal Verbond* (Flemish National Union), a successful Flemish nationalist party that took sides with the German occupier during the Second World War.

Belgium was invaded on 10 May 1940. Just like society, the reception of foreign literature in *Volk en Staat* was affected in some aspects by the invasion, but left unaffected in others. There was discontinuity in the sense that attention drastically shifted from other foreign literatures to German literature; continuity in the sense that the same concepts continued to constitute the discourse of the articles on literature in fairly the same constellation as before the invasion.

In the article at hand, the reception of Northern-European literature in *Volk en Staat* in 1940 and 1941 is examined in more detail. A discourse analysis of the articles on this literature shows that the semantic field around 'dynamics' and 'emotion' plays a particularly important role in these articles. This corresponds with the view of the editors of *Volk en Staat* on the 'Nordic' people.

Literatuur

- Bens, E. de, *De Belgische dagbladders onder Duitse censuur (1940-1944)*. Antwerpen 1973.
- Brems, E., "Aanboort het bloed." *De literaire kritiek in Volk en Staat (1940-1941)*. Leuven 1993, onuitgegeven licentiaatsverhandeling. *Encyclopedie van de Vlaamse Beweging*. Tielt, 1973-1975.
- Geest, D. de, *Literatuur als systeem, literatuur als vertoog. Bouwstenen voor een functionalistische benadering van literaire verschijnselen*. Leuven 1996.
- Grit, D., 'Vlaams scandinavisme en Stijn Streuvels.' In: *Spiegel der Letteren* 33 (1991), afl. 3, 149-170.
- Hillewaere, N. *De receptie van buitenlandse literatuur in Volk en Staat (1940-1941)*. Leuven 1997, onuitgegeven licentiaatsverhandeling.
- Vijver, H. van de, *België in de Tweede Wereldoorlog. Deel 8: het cultureel leven tijdens de bezetting*. Kapellen 1990.
- Wever, B. de, *Greep naar de macht. Vlaams-nationalisme en Nieuwe Orde. Het VNV 1933-1945*. Gent 1994.
- Winkler Prins encyclopedie van de Tweede Wereldoorlog*. Amsterdam 1980.